

Teatre din Budapesta

În această stagiune, viața teatrală a Budapestei se prezintă extrem de prosperă, variată, multicoloră. Actualmente aici funcționează peste patruzeci de trupe (de stat și private), cifră care se apropie de cea a instituțiilor teatrale din întreaga Românie. Nu ne stă în intenție să facem comparații; am dorit doar să informăm cititorul, ținând cont de faptul că, dintre oamenii noștri de teatru, foarte puțini au ocazia să se deplaseze în țara de unde a sosit, la cea de-a patra ediție a Festivalului Uniunii Teatrelor Europene, Teatrul „Katona József“.

Răsfoind revista săptămânală de informații culturale „Pesti Műsor“ (Programe budapestane), teatrofilul poate alege dintr-o puzderie de spectacole de diferite genuri, de la comedie la dramă, de la experimente la montări clasice de operetă, de la păpuși la reprezentații cu utilaje electronice, de la operă la musical și operă-rock. Prima surpriză, plăcută, o ai în fața caselor de bilete, locul cu pricina fiind, de fapt, cartea de vizită a unei instituții. De pe afișele imense, cu fotografii și distribuția completă, doritorul poate afla repertoriul curent; foi volante gratuite (adevărate programe de sală) vin în întâmpinarea potențialului spectator. Casierile, foarte amabile (și frumoase!), sar în ajutorul dezorientaților, nedescurcăreților. Problema este penuria de bilete! Spectacolele teatrelor din Budapesta au un succes imens. Pentru unele dintre ele biletele sunt vândute cu săptămâni înainte, în pofida prețurilor piperate. Spre exemplu: la Teatrul de Păpuși, un bilet pentru copii costă 100 de forinți (cam 3 600 de lei, la ora când scriu aceste rânduri); la Teatrul de Operetă, 1 200–1 500 de forinți (43 000–54 000 de lei). Comparați-le cu ale noastre! Trebuie specificat că în această sumă intră și programul de sală și garderoba, dar și toalete impecabile (apă rece și caldă, prosoape de hârtie și de pânză sterile, uscătoare pentru mâini, săpunuri parfumate solide și lichide, aerisire etc.), foaiere și săli cochete, curate, cu aer condiționat, fotolii comode și, ceea ce este cel mai important, montări excelente. Tehnica de scenă fiind computerizată, efectele speciale sunt deseori surprinzătoare.

Timp de o săptămână, teatrofag înrăit, am văzut nouă spectacole. De astă dată am evitat, cu bună-știință, reprezentațiile muzicale (de la Operă, Erkel, Teatrul de Operetă, Madách ș.a.), dar și cabaretele politice (Scena Mikroszkóp) sau teatrele axate exclusiv pe comedii (Vidám Szinpad-Scena Veselă), chiar dacă tentațiile erau mari. Actorii de proză apar în musical-uri, operete, opere-rock, toți cântând **live**. Prejudicata unora cum că teatrul ungar s-ar fi reprofilat pe genuri muzicale facile este și rămâne o simplă prejudecată.

Teatrul de Păpuși (denumire scurtă, dar suficientă) este o instituție subvenționată de stat. Așezat în inima Budapestei, teatrul își susține reprezentațiile atât la sediu, cât și într-o sală de la periferie. Repertoriul are în componență spectacole pentru copii foarte mici (preșcolari), pentru elevii din clasele primare și așa mai departe, până la adulți, în program specificându-se categoria de spectatori căreia îi este dedicată fiecare montare. Copiilor li se oferă întâlniri cu **Albă ca Zăpada**, **Cenușăreasa**, **Scufița Roșie**, **Cărțile junglei**, **Flautul fermecat** (după Mozart); adulții pot vedea, la „studioul de seară“, spectacolele

Forma de vârf sau Martiriul Sfântului Sebastian (de Debussy-D'Annunzio).

Povestea șocantă a scriitorului englez Roald Dahl, intitulată **Imens-înaltul Totodată Prietenosul Uriaș**, în viziunea regizorală a lui Balogh Géza, se prezintă ca o combinație fericită a tehnicilor teatrului dramatic cu cele ale teatrului de păpuși și marionete. Uriașul Itpu, interpretat de actorul Erdős István, o răpește în timpul nopții pe micuța orfană Sofi (păpușă mânăită de Kovács Márianna), ducând-o în țara lui, a uriașilor cu apucături canibalice. Omenirea va fi salvată de monștrii antropofagi cu ajutorul Reginei Angliei (marionetă mânăită de Szakály Márta) și al oștii regale. Spectacolul, având o durată de două ore (cu o pauză), rezervă copiilor, dar nu numai, surprize și momente plăcute.

Budapesti Kamaraszínház (Teatrul de Cameră din Budapesta) își desfășoară activitatea în trei săli diferite. Din repertoriul foarte bogat al instituției (**Dansul morții** de Strindberg, **Othello** de Shakespeare, **Frați de sânge** de Willy Russell, **Banul Bánk** de Katona József, **Peer Gynt** de Ibsen, **Bunbury** după Oscar Wilde etc.) am urmărit spectacolul **Edward II** de Christopher Marlowe, într-o sală puțin mai mare decât o cameră de locuit. Într-un spațiu atât de restrâns, piesa are un impact extrem de puternic asupra spectatorilor. Prologul, rostit de întreaga distribuție pe „scenă“, rezumă acțiunea: „Domnia dezastruoasă și moartea deplorabilă ale regelui englez Edward al II-lea, căderea tragică a fălosului Moftimer, precum și moartea lui Peirs Gaveston, mare cortez de Cornwall, favoritul plenipotențiar al regelui Edward al II-lea, așa cum slugile premăritului conte Pembroke ne vor înfățișa aici“. Mai departe vom fi părtașii unui spectacol de teatru în teatru, în consens cu duplicitatea regelui Edward. Regizorul Ruszt József a creat un spațiu scenic înfiorător: un abator placat cu faianță albă, mănjită de sânge, plin de robinete și furtunuri (acestea se vor folosi în timpul acțiunii), cârlige, securi, cuțite și tot arsenalul necesar sacrificării. Slugile lui Pembroke sunt, bineînțeles, niște măcelari (ce-i drept, foarte pricepuți în ale teatrului!). Piesa, montată astfel, frizează uneori brechtianismul și capătă conotații comice, întărite de actori; totuși – și acesta e meritul regizorului și al trupei –, tragedia nu-și pierde valențele, scenele fiind expuse/jucate cu mare intensitate. Cei treisprezece actori susțin un regal teatral, rolurile episodice fiind și ele lucrate cu minuție. În rolul regelui îl putem vedea pe renumitul Gálffi László (Ludwig al II-lea al Bavariei din serialul de televiziune „Wagner“ sau Bellocchio din „Colonelul Red“ al lui Szabó István), tânăr actor de mare talent, cu mijloace de expresie plurivalente. Trebuie amintită prestația proaspătului absolvent Horváth Virgil, în dublul rol al favoritului (el și protagonistul jucând momente de tandrețe deloc jenante pentru public) și al gădelui-mașină de tăiat capete. Actrița Agri Márta, în rolul Reginei abandonate, singurul rol feminin al piesei și al spectacolului, culege, prin evoluția ei, ropote de aplauze.

Se vorbește și se scrie foarte mult despre dramaturgia sau, mai bine zis, despre lipsa dramaturgiei de după '89. În țările fostului bloc răsăritean există însă o literatură dramatică nouă.

Autorul polonez Slawomir Mrozek (trăind, ce-i drept, la Paris) scrie fără răgaz, numele lui fiind prezent pe afișele multor teatre europene. Ne mai aducem aminte de **Tango-ul** lui Alexandru Colpacci sau de cel al lui Tompa Gábor, de dinainte de „noaptea generalilor“ și de „moda“ Mrozek de după. Recenta sa piesă **Dragoste în Crimeea** ar fi binevenită și pe scenele

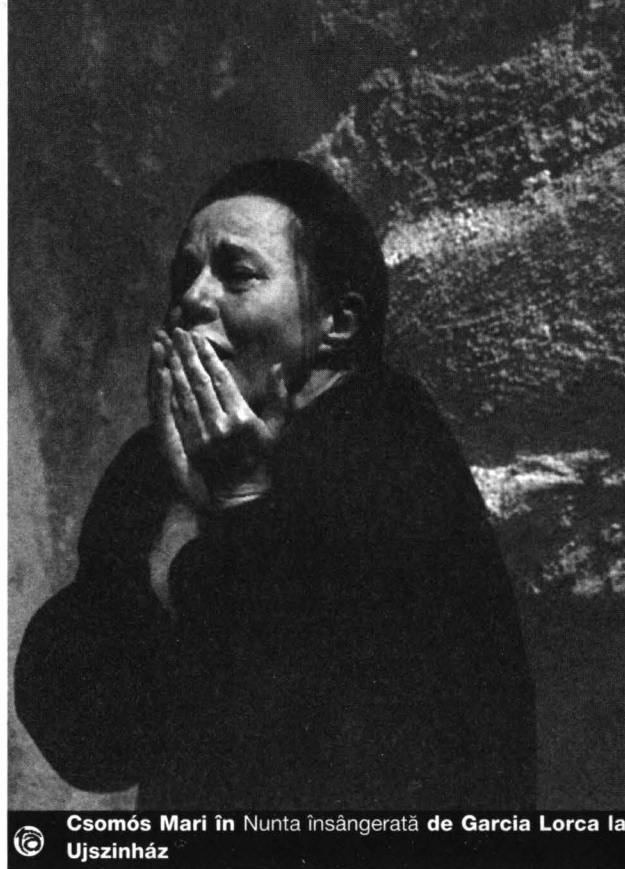
Scenă din Ivanov de A. P. Cehov la Teatrul Nou

noastre. Acțiunea se desfășoară în trei momente istorice diferite ale secolului XX. Actul întâi se petrece în anul 1910, într-un mediu cehovian, pe malul mării, în Crimeea. Pe terasa localului Pension Nizza cântă o vioară, se bea ceai, plictis mare, o pușcă atârnă deasupra scenei. Se dezbate cazul celor trei surori plecate la Moscova, anecdotele fiind populate de personaje celebre, născute din condeiul lui Cehov, Gorki, Tolstoi, Pușkin, Ostrovski. Ici-colo se ivesc zorile roșii. „Biata Rusie!” – se jeluie personajele, deplângând totodată viitorul. Arma, bineînțeles, ia foc, iar la pocnetul ei intră precipitat în scenă un om mic de statură (uriașul din Ulianov), întrebând curios dacă „a început”. Răspunsul cade din senin: bubuitura aceasta nu este „aceea”, ea va veni mai târziu, la Sankt-Petersburg. Rusia e pierdută; Lopahin poate telegrafia: livada a fost tăiată. Va veni în curând vremea – zice Lenin – când toate dulceturile vor fi ale noastre. În actul doi suntem părtașii unor evenimente ale anului 1928, ale terorii comuniste. Pension Nizza devine Nizza Roșie, atmosfera cehoviană s-a destrămat, aristocrații de deunăzi s-au metamorfozat în activiști. Decorul este compus din drapele, stâlpi cu megafoane, costumele au devenit uniforme. Aristocratul Zahedinski a ajuns un fel de Dulea de la Cultură, taie și spânzură, dă indicații prețioase tânărului poet debutant Zabatui. Sloganele patriotarde alternează cu denunțurile turnătorilor. I se trimit sugestii lui Gorki pentru schimbarea titlului noii sale piese **La fund** (Azilul de noapte), astfel: „Nu chiar atât de la fund”, „Deasupra punctului zero” ș.a.m.d.; se produc amestecuri în treburile interne ale teatrelor, Meyerhold, Nemirovici-Dancenko sunt contestați, spiritul lui Lenin și al lui Stalin pătrunde în cele mai mici unghere.

Și totuși dragostea încă n-a murit! În actul al treilea, aceleași personaje apar în același loc – devenit între timp The Nizza, în anul 1990. Fundalul etalează reproduceri kitsch din Vasarely, tihna de mai an s-a risipit, ritmuri techno sparg timpanele, apar prostituatetele, comercianții ambulantei, emigranții. Fostul poetastru utecist așteaptă și el sosirea vaporului american. Și-a abandonat „cariera” scriitoricească; astăzi, skin-head-ist convins, s-a atașat mișcărilor mafiote. Țara în care viața e prosperă atrage prostituatetele, adevărate barometre ale nivelului de trai. Numai că ele pleacă, fug din Rusia. Măicuță Rusie, unde-ai ajuns? Însăși Batușkova, bătrâna dacădă, își scoate la vânzare vechiul samovar, drag tuturor. Taigaua a fost defrișată în mod barbar, cele trei surori s-au reîntors și ele de la Moscova, cu toții așteaptă venirea americanilor. Vaporul, muzica îmbietoare atrag mulțimea spre țara tuturor posibilităților, dangățul clopotelor o recheamă spre tărâmurile natale, preotul cădelnițează disperat. Peste învâlmășeală cade ultima cortină. Creația regizorului Ioan Taub de la Teatrul „Thália” este o reușită deplină, avându-i în distribuție pe cei mai mari actori ai teatrului și cinematografului ungare: Eperjes Károly (laureat la una dintre edițiile recente ale Festivalului internațional de teatru de la Piatra-Neamț), Bánsági Ildikó (cunoscută din filmele lui Jancsó Miklós), Bubik István, Kubik Anna, Hirtling István, Nagy-Kálózy Eszter și fosta clujeancă Széles Anna.

Vlad Mugar, înaintea deplasării sale la Cluj (pentru **Scaunele** de Eugen Ionescu și **Cei doi gemeni venețieni** de Carlo Goldoni), a făcut un popas la același teatru „Thália”, unde a montat **Mincinosul** de Goldoni. Lia Manțoc a construit un decor modern, oferind un spațiu de joc corespunzător forfotei venețiano-goldoniene. În jurul lui Lelio, mincinosul cu vădite frământări existențiale („... a minți sau a nu minți, asta-i întrebară!”), gravitează personajele comediei dell'arte: Dottore Balanzoni (Rajhona Ádám), Colombina (Györgyi Anna), Pulcinella (Hirtling István), Pantalone (Újlaki Dénes), Arlecchino (Bubik István), Rosaura (Ráczkevei Anna), Beatrice (Nagy-Kálózy

Csomós Mari în Nunta însângerată de Garcia Lorca la Ujszínház

Eszter), Ottavio (Seres Zoltán). Cel care minte de stinge e Eperjes Károly.

Se pare că în Europa bântuie o febră a **Visului** dintr-o noapte de vară. Nouă ni s-au întipărit în minte variantele scenice închipuite de Liviu Ciulei la „Bulandra” și de Karin Beier la Düsseldorf Schauspielhaus. Spectacolul lui Iglódi István de pe scena teatrului din Cetatea Budei (Várszínház), ce ține de Teatrul Național, este triplu stratificat: meșteșugarii (care urcă de sub scenă, soluție nu prea norocoasă, sugerând ideea că aceștia ar fi un fel de subspecie), curtea lui Tezeu (la nivelul scenei și al sălii) și lumea supranaturală (și supraînălțată) a lui Oberon-Titania-Puck. Iglódi nu se dezmente nici de astă-dată (să ne aducem aminte de al său experiment studentesc **Carmina Burana**, prezentat la una dintre Întâlnirile Școlilor Europene de Teatru de la Târgu-Mureș), spectacolul abundă în idei și soluții ingenioase. Meșteșugarii dozează excelent cascadele, tinerii îndrăgostiți sunt credibili, curtenii sunt disciplinați, zânele vin din Extremul Orient, costumate ca atare. Dintre interpreți i-am remarcat pe Jászai László jr. (Fundulea), Tóth Sándor (Oberon), Csomor Csilla (Titania), Tahi József (Flaut), Barabás Gyöngy (Hermia), Juhász Judit (Helena) și Óze Áron (un Puck original conceput).

Marea surpriză mi-a rezervat-o însă Teatrul Nou (Új Színház), o instituție de curând înființată, având în repertoriu **Don Juan** de Molière, **Patika** (Farmacie) de Szép Ernő, **Crimă cu mic-dejun** de Eugène Labiche și cele ce vor urma, pe-ndelete, mai la vale.

Primăvara florile înfloresc, bucuriile, ba – zice undeva Cehov, în desigurul piesei **Ivanov**. Ivanov, intelectual înzestrat cu capacități extraordinare, ajunge, la vârsta de 45 de ani (ideea îmbătrâniri eroului îi aparține regizorului), un ratat plictisit de existență și de nevastă. Și-a pierdut credința, energia creatoare, pofta de viață și de muncă și, ceea ce este mai tragic, i s-a stins dragostea față de consoarta sa. Ivanov, recunoaște chiar el, devine un monstru. Cum de a pierdut 45 de ani din viață? Scena imaginată de scenograful Antal Csaba sparge printr-o mișcare de translație echilibrul, prelungindu-se, provocator, peste sală. În ambianța de epocă, regizorul Székely Gábor a așezat un spectacol excelent, susținut de la fel de excelenții actori

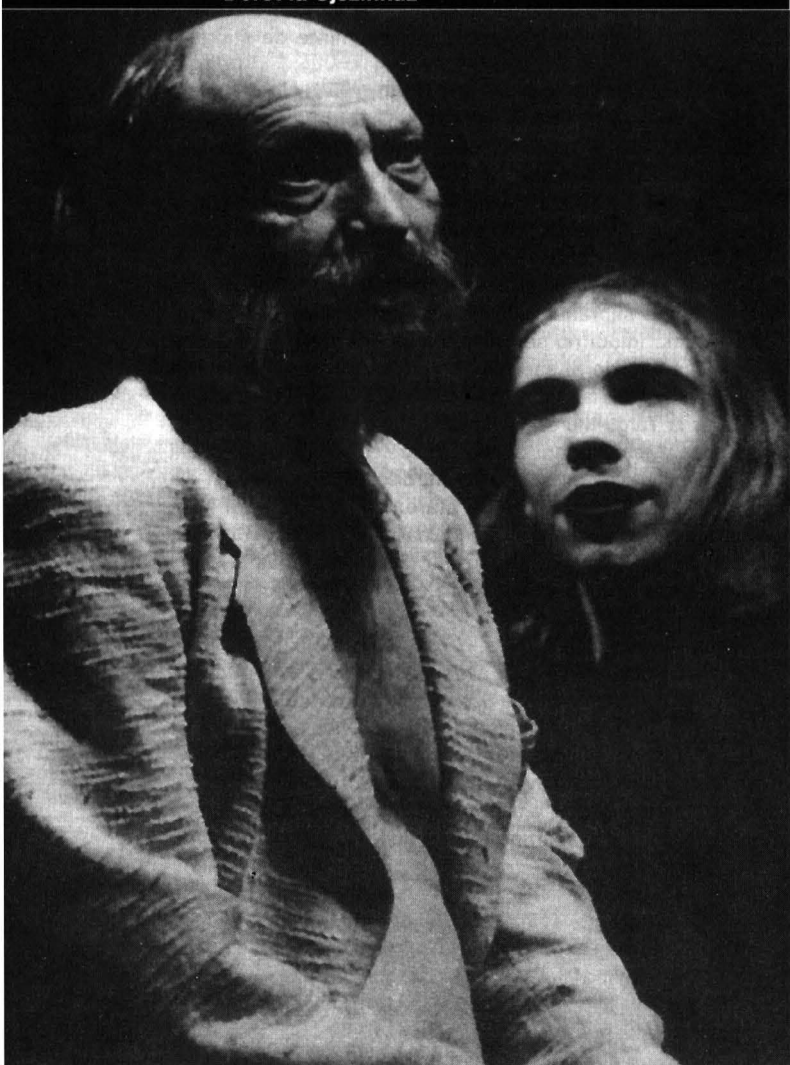

Cserhalmi György (Ivanov), Tóth Ildikó (Anna Petrovna), Sinkó László (Contele Șabelski), Holl István (remarcabil în Lebedev), Csomós Mari (Savvișna, lucrată până la detaliu), Marozsán Erika (Sașa), László Zsolt (Doctorul Lvov).

Hamlet este Monna Lisa dramaturgiei – susține un poet englez. Surăsul enigmatic al Monnei Lisa e zbuciumul lui Hamlet între viață și moarte, între decizie și îndoială. Cine este de fapt Hamlet? Un tânăr intelectual? Un prinț alintat? Actor? Nebun? Talentat? Sau mediocru? Când un teatru se apucă de **Hamlet**, se ia la întrecere cu lumea întreagă. La întrebările privind violența cotidiană, limitele cunoașterii, singurătatea omului în univers, tăria gândirii, puterea moralei și a artei răspunsul, unic și irepetabil, al oricărui teatru, regizor, actor este **Hamlet**. Cu aceste gânduri lansa pe scenă, în luna noiembrie, regizorul Ács János capodopera shakespeariană, la Teatrul Nou. În rolul principal, tânărul László Zsolt. Spectacolul lui Ács János are toate premisele unei serii lungi de reprezentații; Hamlet-ul lui László Zsolt nu diferă în esență de cei văzuți până la el; totuși, în detalii, în nuanțe, poartă amprenta unui actor talentat și ambițios. Cserhalmi György aduce în scenă un Claudius extrem

Holl István și Horváth Virgil în **Merlin** de Tankred Dorst la Ujszínház

de puternic, bine conturat; Sinkó László îi dă lui Polonius o față „mai umană“.

„Lucrez la o nouă piesă – scria Federico García Lorca despre **Nunta însângerată**. Ea va diferi de cele de până acum. Va fi o piesă în care eu, personal, nu pot interveni. Nici un rând nu-i pot adăuga, fiindcă dreptatea și minciuna, dorul și poezia zboară dezlănțuite, ridicându-se din paginile manuscrisului“. **Nunta însângerată** – jocul vieții și al morții în munții stâncoși ai Andaluziei. Prima frază rostită de Mama îngrijorată, în deschiderea spectacolului, poartă o premoniție: tot răul se datorează cușitului. Cușitul pune punct însângerat vieților. Moartea, în strai de cerșetoare, e omniprezentă, își sărută „clienții“ aleși. Luna neliniștită învăluie patul nupțial. Spectacolul regizoarei Novák Eszter străbate trasee ascendente, tensiunea e crescătoare, atent dozată; o veritabilă baladă teatrală. În centrul ei se află Csomós Mari, interpreta Mamei, evoluția ei fiind (și nu e o exagerare) o mostră de perfecțiune actoricească.

Capodopera lui Tankred Dorst, **Merlin** (scrisă în 1978), îmbogățește repertoriul aceluiași Teatru Nou, în regia lui Hargitai Iván. Scena, transformată într-o arenă de circ (decoruri: Antal Csaba), este spațiul de desfășurare a spectacolului, prelungit în sală, în loje, dar și al sălii de spectacol improvizate, așezată în buzunarul din spatele ei. Alternativa din titlu (**Merlin sau țara pustie**) poate fi interpretată drept o metaforă a lumii moderne, a stării de spirit actuale. Motivul țării pustii, în legendele Graal-ului, reflectă splendorile și mizeriile, ascensiunea și decăderea unei țări, ale unei lumi. Soluția-șoc din finalul spectacolului este rezultatul exasperării, inerției, neputinței și încremenirii, a lipsei de perspectivă izvorâte din acestea: Diavolul, pe ritmuri demențiale, va cânta victorios „Graal-ul este al nostru!“. Potiul cu sângele lui Christos ajunge în mâinile celui ce va duce omenirea la pierzanie. Percival cade și el înfrânt, negura învăluie tot pământul. Începe o nouă lume, dacă moare Dumnezeu. În superproducția teatrală, protagonist este Holl István, cu o evoluție fără cusur în Merlin. Tânărul Horváth Virgil – Diavolul fără vârstă – surprinde prin rezolvări scenice performante, acrobatiche. László Zsolt are prestață și ținută în Regele Artur, Regina Ginevra (Udvaros Dorottya) e un vulcan senzual. Întreaga distribuție, figurația, orchestra și personalul tehnic dau dovadă de pricepere și profesionalism în realizarea acestui neobișnuit spectacol.

Despre lucruri îngrozitoare – sărăcie, șantaj, bigotism, situații-limită – rareori se scriu piese de talia brechtienei **Omul cel bun din Siciuan**. În literatura universală Bertolt Brecht este unicul poet al formulărilor exacte, tăioase. El oferă unei actrițe șansa rară de a interpreta două roluri principale (la Teatrul Nou, Udvaros Dorottya). Regizorul Ács János pornește de la premisa brechtiană potrivit căreia omul cel bun, sufletul acestuia e ca un clopot: dacă e tras, bate, dacă nu, tace. Grație talentului actriței Udvaros Dorottya, omul cel bun/rău al lui Brecht cunoaște metamorfoza într-un înger de mahala; în final, cu aripile rețezate, părăsit de zeități, cheamă în ajutor cu un strigăt mut.

Se poate afirma că Teatrul Nou (Új Színház) s-a înscris rapid în mișcarea teatrală budapestană (și ungară) ca una dintre cele mai bune instituții profesioniste. Asta, fără să desconsiderăm producțiile unor scene precum „Katona József“, „Vígyszínház“ (Teatrul de Comedie), „Merlin“ (!), „Ruttkai Éva“, „Kolibri“, „R.S.9.“, „Nemzeti“ (Național), „Madách“, „Pesti Színház“, „Vidám Színpad“...

STRACULA ATTILA

